

Практичний курс української МОВИ

У навчальному посібнику «Практичний курс української мови» у зручній і доступній формі розглядаються питання основних розділів української мови — лексикології, фразеології, орфоєпії, орфографії і пунктуації. Наведено різноманітні схеми, таблиці, приклади перекладу з російської мови на українську найуживаніших слів і словосполучень.

Для глибокого засвоєння теоретичного матеріалу подано тексти диктантів і варіанти тестів для самоконтролю. Міститься опис синтаксичних особливостей побудови словосполучень і речень. Окремі розділи присвячені проблемам формування одиниць зв'язного мовлення та основам пунктуації.

Посібник розрахований на слухачів, студентів, державних службовців, ділових осіб, усіх, хто цікавиться проблемами української мови та бажає підвищити рівень мовної культури.

Т. Д. Єгорова

ПРАКТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2-ге видання, виправлене

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«Центр учбової літератури»
2022

ББК 81.2Укр-7я73
УДК 811.161.2(075.8)
Є 30

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України.
Протокол № 119/4 від 30 березня 2015 р.*

Рецензенти:

Ожигова О. В. — кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту української мови Національної академії наук України;

Плотницька І. М. — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Національної академії державного управління при Президентові України.

Єгорова Т. Д.

Є 30 Практичний курс української мови. 2-ге вид. випр. — К.: Центр учбо-вої літератури, 2022. — 160 с.

ISBN 978-611-01-0997-0

У навчальному посібнику «Практичний курс української мови» у зручній і доступній формі розглядаються питання основних розділів української мови — лексикології, фразеології, орфоєпії, орфографії і пунктуації. Наведено різноманітні схеми, таблиці, приклади перекладу з російської мови на українську найуживаніших слів і словосполучень.

Для глибокого засвоєння теоретичного матеріалу подано тексти диктантів і варіанти тестів для самоконтролю. Міститься опис синтаксичних особливостей побудови словосполучень і речень. Окремі розділи присвячені проблемам формування одиниць зв'язного мовлення та основам пунктуації.

Посібник розрахований на слухачів, студентів, державних службовців, ділових осіб, усіх, хто цікавиться проблемами української мови та бажає підвищити рівень мовної культури.

ББК 81.2Укр-7я73
УДК 811.161.2(075.8)

ISBN 978-611-01-0997-0

© Єгорова Т. Д., 2021
© Центр учбової літератури, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	8
Синоніми	10
Омоніми	12
Антоніми	13
Пароніми	13
Терміни і професіоналізми	13
Українська фразеологія.....	14
Сталі вирази і кліше	16
Графічні скорочення	18
ОСНОВНІ ВИМОГИ І ПРАВИЛА ОПИСУ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ДЖЕРЕЛА	19
ФОНЕТИКА	20
Класифікація звуків української мови	20
Голосні звуки	22
Приголосні звуки	24
Чергування голосних	33
Чергування приголосних	37
ОРФОЕПІЯ	39

НАГОЛОС	41
ОРФОГРАФІЯ	45
Правопис голосних	45
Правопис м'якого знака	49
Правопис апострофа	50
Подвоєння та подовження приголосних на письмі	51
Спрощення в групах приголосних	52
Правопис префіксів	52
Зміни приголосних при словотворенні та словозміні	53
Правопис слів іншомовного походження	54
Правопис російських прізвищ українською мовою	55
Правопис власних назв	56
ЧАСТИНИ МОВИ	57
ІМЕННИК	57
Загальна характеристика	57
Відмінювання іменників	57
Відмінювання імен	60
Відмінювання імен по батькові	63
Кличний відмінок іменників	64
Правопис складних іменників	66
Правопис відмінкових закінчень іменників II відміни у родовому відмінку	67
ПРИКМЕТНИК	68
Правопис складних прикметників	68
ЧИСЛІВНИК	69
Відмінювання числівників	69
Зв'язок числівників з іменниками	72
ПРИСЛІВНИК	73
Правопис прислівників	73

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ	74
Правопис службових частин мови	74
Правопис <i>НЕ, НІ</i> з різними частинами мови	75
ПУНКТУАЦІЯ	76
Тире між підметом і присудком та на місці пропущеного члена речення	76
Однорідні члени речення. Розділові знаки при них	77
Узагальнюючі слова. Розділові знаки при них	78
Відокремлені члени речення. Розділові знаки при них	79
Відокремлені означення	79
Відокремлені прикладки	80
Відокремлені додатки	81
Розділові знаки при відокремлених обставинах	81
Розділові знаки при звертаннях	82
Вставні та вставлені конструкції	83
Розділові знаки при вставлених конструкціях	84
Розділові знаки у складному реченні	85
Складносурядному	85
Складнопідрядному	86
Безсполучниковому	87
Розділові знаки при прямій мові	88
ПУНКТУАЦІЯ	89
Кома	89
у простому реченні	89
у складному реченні	92
Крапка з комою	92
Двокрапка	93
Тире	94
Три крапки	96
Лапки	96

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ	97
Особливості вживання у діловому мовленні речень, різних за структурою та метою висловлення.	97
Порядок слів у діловому мовленні.	98
Типові форми вираження присудків у текстах офіційно-ділового стилю.	99
Особливості вживання речень з однорідними членами .	101
«Нанизування» відмінкових форм іменників	102
Пряма і непряма мова, цитування, діалог у текстах офіційно-ділового стилю	103
Речення з відокремленими членами, звертаннями, вставними словами та словосполученнями в діловому мовленні	103
Складні випадки узгодження членів речення	105
Складні випадки керування	106
Уживання дієприкметникових зворотів у текстах офіційно-ділового стилю. Особливості їх перекладу з російської мови	108
 ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ. ДИКТАНТИ	110
 ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ. ТЕСТИ	127
 СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	158

ВСТУП

ова належить до найважливіших ознак і сутностей людини. Словом можна вбити й оживити, посіяти тривогу й безнадію, розсіяти сумнів і засмутити, породити віру в людину та надихнути на працю. У мові акумулюється енергія народу. Вона є головною ознакою і символом нації.

Кожна людина повинна дбати про культуру власного мовлення, бо рівень розвитку кожної мови залежить від рівня індивідуального мовлення її мовців. А ті, у свою чергу, мають уважно ставитися до власної вимови, наголосу, до лексики, до сполучваності слів, до морфології та синтаксису, до стилістики та терміносистем.

Висока культура мовлення — це постійна інтенсивна робота думки. Людина повинна висловлюватися якнайчіткіше, якнайправильніше, якнайстиліше. Адже мова — це великий Божий дар, і його слід належно цінувати й плекати протягом усього життя.

Сьогодні немає і не може бути громадянина України, якого б обходило мовне питання. І ця болюча проблема повинна викликати не беззмістовне нарікання, не мітингове галасування, а наполегливу, розумну, сміливу працю над Словом.

«Практичний курс української мови» сприятиме засвоєнню державної мови відповідно до норм офіційного спілкування, формуванню особистості, зокрема її фахових мовленнєвих умінь, вихованню національно свідомих громадян України.

Українська мова входить до ХХІ ст. як мова, що успішно забезпечує складні, відповідальні та багатоаспектні потреби державного та етнокультурного розвитку українського народу, має функціонально динамічну й відкриту для подальшого розвитку структуру. Потрібно лише сприяти цьому.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Лексика (від грец. *lexikos* — словесний, словниковий) — це сукупність слів будь-якої мови, а також сукупність слів певної сфери вживання (професійної, офіційно-ділової, наукової, виробничо-технічної тощо).

Слово — це граматично оформлений звук чи звуковий комплекс, за яким у процесі суспільної мовної практики закріпилося певне значення. Основна функція слова в мові — називна. Слово матеріалізує поняття і тим самим робить його доступним і для інших людей. Слово формує поняття.

Багатозначність — здатність слова вживатися в кількох значеннях. Нові значення слова виникають на основі перенесення найменування з одних предметів, ознак, дій, станів на інші на основі подібності або суміжності. Внаслідок цього створюється можливість одним словом позначати два і більше понять.

Пряме значення слова — це основне, первинне лексичне значення, яке безпосередньо вказує на співвідношення слова з явищами реальної дійсності.

Переносне значення слова — це вторинне лексичне значення, яке утворилось унаслідок перенесення назви.

Для ділового мовлення багатозначність — явище небажане, оскільки провокує неточність, двозначність трактувань. В офіційно-діловому та науковому стилях мови слова використовують, як правило, в одному термінологічному значенні.

У лексиці сучасної літературної української мови виділяють корінну і запозичену лексику.

Корінна лексика — це слова, які успадкувала українська мова з індоєвропейської мовної єдності, праслов'янської мови, а також створені на власному мовному ґрунті.

Запозичена лексика (близько 10%) прийшла до нас унаслідок культурних, економічних, політичних контактів з іншими народами. При використанні запозиченої лексики варто керуватися такими правилами:

◆ Не вживати слів, що мають українські відповідники, напр.: *аргумент* — підстава, мотив, обґрунтування, доказ; *авторитет* — повага, пошана, вага; *економія* — ощадливість, заощадження; *компенсація* — відшкодування, оплата, покриття; *експеримент* — дослід, спроба; *пріоритет* — перевага, першість, переважне право; *реальний* — дійсний, справжній, можливий для виконання; *ідентичний* — тотожний, рівнозначний, однаковий; *інцидент* — випадок, пригода, непорозуміння, неприємна подія, okazія; *лаконічний* — стислий, короткий, небагатослівний; *симптом* — поштовх, причина, рушійна сила, заохочення.

◆ Іншомовні слова повинні бути зрозумілими для тих, хто їх слухає, напр.: *апелювати* — звертатися; *домінувати* — переважати; *координувати* — погоджувати, лімітувати — обмежувати.

◆ Вживати слова точно, відповідно до значення, напр.: слово «*сервіс*» пов'язане з діяльністю підприємств та організацій щодо побутового обслуговування на певній території, а слово «*обслуговування*» називає дії, пов'язані із задоволенням будьяких потреб, запитів.

◆ Не вживати в одному контексті і запозичене слово, і український відповідник, напр.: *патент* — авторське свідоцтво; *санкція* — порушна постанова.

Загальноновживана лексика — слова, що використовують усі носії мови.

Лексика обмеженого вживання співвіднесена зі сферами суспільного життя та функціональними стилями мови. Її поділяють на:

- розмовну лексику;
- книжну лексику (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний стиль).

СИНОНІМИ

Синоніми (від грец. *synonimus* — однойменний) — це слова, що по-різному звучать, але близькі за значенням. Вони відрізняються відтінками значення, стилістичним забарвленням, можливістю поєднання з іншими словами або можуть бути тожні за значенням.

Евфемізм (від грец. добре говорю) — слова або вислови, що пом'якшують або завуальовують зміст сказаного. У ділових текстах евфемізми вживають тоді, коли загальноживане слово занадто експресивне або викликає небажані асоціації, напр.:

п'яний — у стані алкогольного сп'яніння, у нетверезому стані, під дією алкоголю;

помер — відійшов у інший світ, залишив нас, закінчив життя, навіки заснув, перестало битися серце, спочив;

дурний — не хапає зірок з неба, немудрий;

у нас не курять — просимо не курити, курити заборонено, дякуємо, що ви не курите.

Перифраз (від грец. образна паралель) — описовий зворот, за допомогою якого передається зміст іншого слова через підкреслення його особливості, напр.: *біле золото, чорне золото, близьке зарубіжжя, легені планети, голубе паливо, місто каштанів, країна з Чорнобилем у серці*.

Мовно-синонімічна культура — свідчення культури мислення, знання мови, ерудиції. Вміння вибрати найдоречніше слово дає змогу побороти одноманітність мовлення, невиразність, побачити багатство і барви слова.

Види синонімів

Морфологічні	Варіантні форми, що передають одне й те саме поняття	Давальний відмінок іменників чоловічого роду другої відміни: <i>ректору і ректорові, завідувачу і завідувачеві, начальнику і начальникові, слухачу і слухачеві, службовцю і службовцеві</i>
---------------------	--	---

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тетяна Дмитрівна ЄГОРОВА

ПРАКТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2-ге видання, виправлене

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 02.02.2022 Ф ормат 60x84
1/16. Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 9.
Наклад 600 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA
Свідоцтво ДК № 2458 від 30.03.2006

Книги, які можуть вас зацікавити

Ділова українська мова.
Навчальний посібник

ПДР України 2024 з
коментарями

93 питання з сімейного
права. Посібник для
суддів

Українська мова для
державних службовців:
курс для підготовки до
атестації

Кодекс
адміністративного
судочинства України

Ділова українська мова.
Навчальний посібник
для підготовки до
іспитів

Перейти до галузі права
Ділове письмо та етика

[Перейти на сайт →](#)